

SOCHAŘSKÁ VÝZDOBA KOSTELA SV. ŠIMONA A JUDY MILOSRDNÝCH BRATRŮ A RANÁ TVORBA M. V. JÄCKELA

VÁCLAV VANČURA

Kostel sv. Šimona a Judy v Praze, ležící na Starém Městě, daroval řádu milosrdných bratří císař Ferdinand II. 24. 12. 1620.¹⁾ Bratři přišli do Prahy již o něco dříve, možná ještě před stavovským povstáním.²⁾ O výzdobě jejich chrámu, o její postupné realizaci a proměnách, se zachovaly jen kusé informace v konventních knihách vydání a příjmů (část z nich se nazývá Administrační knihy), v inventárních seznamech (Inventarium) a některé doplňující v knihách protokolů (Protocollum).³⁾ Nejkonkrétnější zprávy nalézáme v prvních z nich, ale i zápisy této skupiny většinou lakonicky uvádějí pouze profesi vypláceného umělce, menšina specifikuje jím odvedenou práci. Jen v nepatrném množství případů je zaznamenáno jméno tvůrce, zpravidla ovšem toliko křesťní. Není tedy, bohužel, často možné podat o vzniku toho kterého výtvarného díla vyčerpávající informace. Navíc, o části z nich jsme nenalezli vůbec žádné zprávy. Samozřejmě nevylučujeme, že jsme mohli nějaký podstatný údaj v archivním materiálu tak velkého rozsahu (130 knih, mnohé ve dvou, třech verzích) přehlédnout. Pravděpodobnější však je, že za některé práce neplatil příslušnému umělci přímo konvent, ale nějaký dobrodinec, a proto nejsou v knihách vydání uvedeny.

Nejranější zápisy týkající se zařízení chrámového interiéru, z roku 1622, nás zpravují o vydáních na nespecifikovaný oltář - 26. a 27. 8. bylo za dílo a materiál celkem zapláceno 9 rýnských a 36 krejcarů. 10. 4. 1623 byl honorován truhlář, opět za nepojmenovaný oltář, částkou 13 r. a 30 kr., 12. 4. malíř za omalování téhož sumou 20 r.⁴⁾ Zdá se, že šlo vždy o práci na oltáři hlavním, neboť ještě v roce 1677 stály v kostele oltáře pouze dva⁵⁾ a druhý z nich, sv. Kosmy a Damiána, byl zřízen roku 1632. 13. 9. obdržel truhlář za práci na něm 17 r. a malíř za „štafírování“ stejného díla a dvou rámů 11 r.⁶⁾ Krátce nato, 26. 9. 1632, byl chrám vysvěcen.⁷⁾ Oltář patronů lékařů bychom však v něm dnes hledali marně, po-

Děkuji PhDr. V. Naňkové, CSc. za pomoc, kterou mi poskytla při psaní tohoto článku.

1) Darovací listinu viz B. Bogar, Milosrdní bratři, Praha 1934, s. 182. V této knize najdeme nejpodrobnější zpracování historie pražského konventu.

2) Tamtéž, s. 179, 183.

3) Státní ústřední archiv, Řád milosrdných bratří. Odtud pocházejí všechny dále citované archivní zprávy, převzaté z rukopisů v knihách, není-li uvedeno jinak.

4) A I, 384.

5) A I, 59.

6) A II, 350.

7) B. Bogar (cit. v pozn. 1), s. 188.

Obr. 1: Okruh J. Kohla. Sv. Pavel. Kolem 1680. Dřevo. Kostel sv. Šimona a Judy v Praze. (Foto V. Vančura)

slední zmínka o něm, o zakoupení dekorační látky, pochází z 30. 9. 1681.⁸⁾ V inventárním seznamu z dubna 1688 již není uveden.⁹⁾ 20. 8. 1666 bylo zapláceno tru-

8) viz A II, 358, A I, 385.

9) A I, 67.

hláři za tabernákl do kostela 13 r. a 14. 9. téhož roku opět za svatostánek 14 r.¹⁰⁾ Předpokládáme-li, že šlo o dvě různá díla, není těžké uhadnout, kam přišla. 25. 8. 1677 bratři opatřili pro výzdobu chrámu pět stříbrných sošek za 10 r., 45 kr. a 26. 1. 1678 zaplatili kamenickému mistrovi **Domenico Sempricimu** za nějakou práci z mramoru 50 r.¹¹⁾ Začátkem roku 1681 stály v kostele čtyři oltáře.¹²⁾ K vzpomenutým přibýly oltáře Panny Marie a sv. Jana z Boha.¹³⁾ Do výbavy interiéru patřil jistě již od února 1677 přenosný oltářik Panny Marie,^{13a)} k němuž přínáleželo dle soupisu inventáře z května 1680 několik nespécifikovaných soch a zlacená skříňka.¹⁴⁾ V roce 1688 byl postaven oltář Pany Marie Pomocné,¹⁵⁾ v letech 1701 až 1702 sv. Kříže,¹⁶⁾ před rokem 1713 zřízen oltář sv. Barbory¹⁷⁾ a koncem téhož roku sv. Anny.¹⁸⁾ Poslední velká proměna výzdoby kostelního vnitřku proběhla v letech 1772 - 75.¹⁹⁾

HLAVNÍ OLTÁŘ tedy existoval v chrámu milosrdných bratří již patrně od počátku dvacátých let 17. věku, výslovně však byl zmíněn až roku 1674.²⁰⁾ K červnu 1691 je uvedeno, že na něm byl umístěn nový obraz sv. Jana z Boha,²¹⁾ který možná namaloval **Jan Jiří Heinsch**. Jemu totiž bylo 26. 4. stejného roku zapláceno za velký obraz téhož námětu 50 r.²²⁾ Bohužel nemáme ani nejmenší tušení, jak oltář vypadal. Totéž platí i o jeho druhé podobě, vzniklé v letech 1705 - 07, ač o výdajích za tehdejší práce nám archivní zprávy nechybí. 2. 1. 1706 dostali zapláceno nejmenovaní - malíř za obraz k hlavnímu oltáři 200 r. a sochař za rám k němu 130 r.²³⁾ 8. 4., 3. 5., 24. 8., 4. 11. 1706 a 1. 1. 1707 řezbář postupně přijal 70, 50, 100, 50, a 100 r. Zápis z 13. 12. 1707 praví, že „gratial“ 40 r. za hlavní oltář obdržel sochař **Ferdinand**.²⁴⁾ Díky této zmínce můžeme dnes autora onoho zmizelého díla určit. Víme totiž, že v roce 1709 žádal o místo dvorního sochaře Ferdinand Geiger. Stavební pisar Pražského hradu J. B. Sailer žádost vřele doporučoval a upozorňoval právě na Geigerovy práce pro milosrdné bratry v kostele sv. Šimona a Judy.²⁵⁾ Jeho přispění k výzdobě chrámu sice nespécifikoval, ale tato zpráva viděna ve světle nového zjištění dostává jediný možný smysl. Byl to **Ferdinand Geiger**, ať sám či s pomocníky své dílny, kdo dekoroval v letech 1705 - 07 hlavní oltář chrámu sv. Šimo-

na a Judy.²⁶⁾ Nebylo to dílo rozsahem řezbářských prací rozhodně malé, jak vyplývá z celkové výše honoráře, která činila 540 r. Pro srovnání uvádíme, že M. V. Jäckel počítal v roce 1705 křížovníkům za dřevěnou figuru životní velikosti na hlavní oltář jejich kostela sv. Františka 50 r.²⁷⁾ a F. Preiss obdržel od pražských voršilek za výzdobu hlavního oltáře chrámu sv. Voršily, na němž najdeme kromě jiného osm velkých soch, v letech 1707 - 09 celkem 730 r.²⁸⁾ „Štafírování“ hlavního oltáře milosrdných bratří probíhalo zřejmě již během roku 1707. V té době, pro niž jsme nezaznamenali žádnou jinou rozsáhlou uměleckou aktivitu konventu, byl totiž postupně honorován nejmenovaný malíř. 28. 3. přijal zálohu 20 r. a následně 25. 5., 15. 7., 20. 8., 5. 9., 4. 10. a 26. 10. - 30, 50, 7, 30, 13, a 20 r. 2. 11. 1707 mu bylo dopláceno 65 r. 29. 2. 1708 obdržel malíř, těžko říci zda tentýž nebo jiný, 16 r. a 40 kr. za zlacení ozdob na sloupech oltářů hlavního a sv. Kříže.²⁹⁾ Pozlacení hlavního oltáře přišlo dohromady na 1000 r.³⁰⁾

Někdy před 30. 4. 1695 zřídili bratři při presbytáři za 68 r. dřevěnou „mříž“, ³¹⁾ mezi léty 1698 a 1713 před hlavním oltářem kryptu³²⁾ a do roku 1713 v kostele dlažbu za 300 r.³³⁾ 31. 8. 1714 zaplatili sochaři za zlacené ozdoby v chóru 83 r. a 3. 6. 1715 za totéž 40 r. Opět nejmenovaný sochař od nich dostal 28. 4. 1718 za ozdoby a anděly na hlavní oltář 3 r. 58 kr.³⁴⁾ V roce 1731 údajně nahradili dosavadní hlavní oltář novým, s obrazem od **Václava Vavřínce Reineru**.³⁵⁾ O této události jsme však v archivu našli ani nejmenší zmínku. Je samozřejmě možné, že takovouto proměnu financoval přímo nějaký dobrodinec, a proto se v zápisech vydání neprojevil. Není ovšem uveřejněna ani v následujícím inventárním seznamu z 24. dubna 1733, ani v části této knihy nazvané „Melioration.“³⁶⁾ Vzhledem ke zkušenostem s ostatními soupisy inventáře, v nichž jsou novinky kostelního vybavení zapsány většinou několikrát po sobě, nás tento fakt udivuje. Dokážeme si představit, že by v nich nemusel být zmíněn nový obraz, kdyby tedy nebyl pořízen z prostředků konventu, ale že by se tak mohlo stát i v případě oltáře, natož hlavního, nedokážeme vysvětlit.

Roku 1733 pořídili bratři novou mramorovou desku

ze), Dietz (kol. 1765), Ertinger (1690 - 97), Seiner (kol. 1700 v Praze), Ublaker (po 1750 v Praze), Venda (1739 v Hořině), Zelenka (1715 na Benešovsku). Od Bayera a Seineru neznáme žádné dílo, F. M. Brokof vystupoval r. 1707 jedine pod hlavičkou firmy svého otce Jana. Viz O. J. Blažíček, Sochařství baroku v Čechách, Praha 1958, s. 285, 123, 215, 17, 281, 251, 219, 159.

27) V. Vančura, Dílna M. V. Jäckela. Rukopis pro časopis Umění.

28) O. J. Blažíček, Umění a umělci 17. a 18. věku v zápisech pražských klášterních archivů 2, Z archivu kláštera novoměstských voršilek. Umění II, 1954, 162 - 166, s. 163.

29) Viz pozn. 18.

30) Viz pozn. 17.

31) A I, 69, 70.

32) A I, 71, 72 - neuvedena; A I, 73 - zaznamenána.

33) Viz pozn. 17.

34) Viz pozn. 18.

35) Někdy Reinerův obraz poprvé zmiňuje v kostele J. M. Schottky, Prag, wie es war und wie es ist I, Praha 1831, s. 292. - F. Ekert, Posvátná místa král. hl. města Prahy I, Praha 1883, s. 476, ho umísťuje na hlavní oltář, bez data vzniku. - Zřízení oltáře uvádí s časovým určením B. Bogar (cit. v pozn. 1), s. 193.

36) A I, 78.

10) A II, 354, 355.

11) Viz pozn. 8.

12) A I, 63.

13) Viz pozn. 8.

13a) Viz pozn. 5.

14) A I, 62.

15) A I, 67, 386, 387.

16) A I, 390, 391.

17) A I, 73.

18) A I, 392, 393.

19) A I, 95 - 98.

20) A I, 56.

21) A I, 68.

22) A I, 388, 389.

23) Viz pozn. 16.

24) Viz pozn. 18.

25) A. Novotný, Praha v květu baroka. Praha 1949, s. 238.

26) V baroku působili v Čechách tito sochaři s křestním jménem Ferdinand: Bayer (činný kol. 1705 v Praze), Brokof (od 1707 v Pra-

na vchod do krypty^{36a)} a do 30. 4. 1775 opět jinou.³⁷⁾ V roce 1749 opatřili k hlavnímu oltáři nový tabernákl - „sochařským a truhlářským uměním vypracovaný, zlacený a stříbřený, zrcadlovým sklem vyložený“.³⁸⁾ Roku 1759 nechali namalovat kopii vídeňského zázračného obrazu sv. Rodiny, kterou vsazenou do zlaceného rámu umístili na hlavní oltář, k jehož antependiu pořídili v roce 1760 vyřezávaný pozlacený rám.³⁹⁾ 25. 7. 1765 zaplatili sochaři z Kostelce za ozdoby k obrazovému rámu 60 r. a za nespécifikované práce na tabernáklu a oltářním stole 31. ledna 1766 opět sochaři (jinému ?) 90 r.⁴⁰⁾

V roce 1773 byl „chatrný hlavní oltář sejmout“⁴¹⁾ a výzdoba presbytáře byla radikálně změněna. **Josef Hager** opatřil stěnu iluzivní malovanou architekturou. Jméno autora i datum lze dodnes přecíst ve spodní části fresky, v jejímž středu je umístěn rozměrný barokní olejový obraz na plátně, na kterém předává sv. Augustín sv. Janu z Boha knihu řádových pravidel a sv. Šimon a Juda orodují u Nejsvětější Trojice. Podle inventárního seznamu z 30. 4. 1775 byl před oltář postaven opět nový dřevěný mramorovaný a zlacený tabernákl „se zrcadly a ozdobami uvnitř, dvěma velkými pozlacenými plastikami andělů a dvěma velkými zlacenými relikviáři a mnoha jinými ozdobami opatřený“, na němž byl umístěn vzpomínaný vídeňský milostný obrázek, tentokrát již opatřený velkou pozlacenou svatozáří. Při svatostánku byla instalována nová tumba a tři schody z mramoru a položena dlažba z téhož materiálu.⁴²⁾ Součástí výbavy kněžiště byl v roce 1781 také dřevěný mramorovaný kredenční stůl se sochami sv. Jana z Boha a bl. Jana Hříšníka,⁴³⁾ který se nezachoval.

Dřevěný architektonický tabernákl z doby před 1775 stojí při hlavním oltáři dosud. Je předsazen před iluzivní retábl a vypíná se nad mramorovou tumbou. Povrch má upraven imitací mramoru, po stranách je ozdoben spleť volutových útvarů a pokryt vegetabilními ornamenty. Na volutách se nachází dvě sochy andělů, další dvě, menší, na stříšce při kopii vídeňského obrázku sv. Rodiny v rokokovém rámu se svatozáří, pod nímž je Beránek na knize se sedmi pečeti. Dvířka zdobí skupinka orlice s mláďaty, výklenek uprostřed drobný kříž. Po stranách

Obr. 2: M. V. Jäckel. Sv. Roch. 1688. Dřevo. Oltář sv. Barbory v kostele sv. Šimona a Judy v Praze. (Foto V. Vančura.)

níky jsou rokokové vázy. Všechny uvedené detaily jsou vyřezány ze dřeva a pozlaceny, jen soška Krista je okrové barvy.

Figurální doplňky svatostánku připomínají díla ateliéru **Richarda Jiřího Prachnera** - anděly v pražských novoměstských kostelech sv. Ignáce a sv. Josefa (1770 až 1780) a Ukřižovaného ze Sázavy (1755). Kupolovitá stříška sepnutá volutami, běžně užívaná v raném roko-ku, ovšem jen na kazatelkách, je pokročilejší verzí řešení uplatněného na tabernáklu hlavního oltáře v chrámu Všem svatých na Pražském hradě (1732) toutéž dílnou.⁴⁴⁾ Vše nasvědčuje tomu, že pracovala, kolem roku 1773, i pro milosrdné bratry.

44) Srovnávané práce viz V. Vančura, Richard Jiří Prachner, Umění XLI, 1993, 299 - 320, s. 302, 310 - 311, 315, 317.

36a) tamtéž.

37) A I, 97.

38) A I, 83.

39) A I, 85.

40) A I, 370.

41) A I, 98 - do dubna 1775, nový oltář ovšem dat. 1773.

42) A I, 98.

43) A I, 100.

OLTÁŘ PANNY MARIE POMOCNÉ

je dnes nejstarší součástí zařízení kostelního interiéru. 2. 4. 1688 bylo zapláceno truhláři, který ho dělal již dříve, za „*bülstung des Bildthauers*“ 10 r.⁴⁵⁾ Dřevěná portálová stavba nastavená segmentem s volutami byla původně ozdobena figurami sv. Vavřince, Damiána, Rocha, Sebestiána, Rozálie a čtyř andělů.⁴⁶⁾ Domníváme se, že řezby putti byly umístěny nahoře na kladí, kde vedle dnes instalovaných dvou postaviček zůstávají nad sloupy dvě volná místa. Dole na soklu je zase prostor pro šest soch, ovšem citovaný inventární seznam uvádí jen pět plastik. Není jasno, zda ústřední figura P. Marie Pomocné byla ztvárněna malbou nebo dílem sochaře. Vzhledem k tomu, že soupisy zařízení z let 1769 a 1772 udávají jako součást výzdoby tohoto oltáře dvě stříbrné koruny,⁴⁷⁾ dá se snad předpokládat, že tyto patřily k postavám P. Marie a Ježíška pojatým plasticky. Pak by mohla být zaplněna všechna volná místa na podstavci sochami. Ale co by v tom případě bylo ve středu retáblu, kde je dnes obraz, nedokážeme odhadnout. Všechny inventární seznamy, až do roku 1772, uvádějí oltář „*von bildthauer und tischler Arbeit*“, o případném obraze mlčí. Oltář byl údajně do 30. 4. 1695 pozlacen,⁴⁸⁾ ale ještě 2. 11. 1697

se za tuto práci platilo malíři 130 r.⁴⁹⁾ Nebyl ovšem zlatem pokryt zcela, býval černožlatý. Podle restaurátorského průzkumu byl v rokoku mramorován a v 19. století znovu přebarven.⁵⁰⁾ Poslední přemalba je dnes odstraněna a oltářní stavba nese povrchovou úpravu v podobě světlého a tmavšího červenohnědého a zelenavého mramoru z 18. století, ornamenty jsou pozlacené. Výzdoba oltáře měla původní podobu ještě 31. 1. 1772,⁵¹⁾ do 30. 4. 1775 byl na něm instalován dnešní obraz⁵²⁾ s morovými patrony a P. Marií Pomocnou. Zřejmě v tu dobu, jistě do 1. 7.

45) A I. 386, 387.

46) Viz pozn. 9.

47) A I. 92, 95.

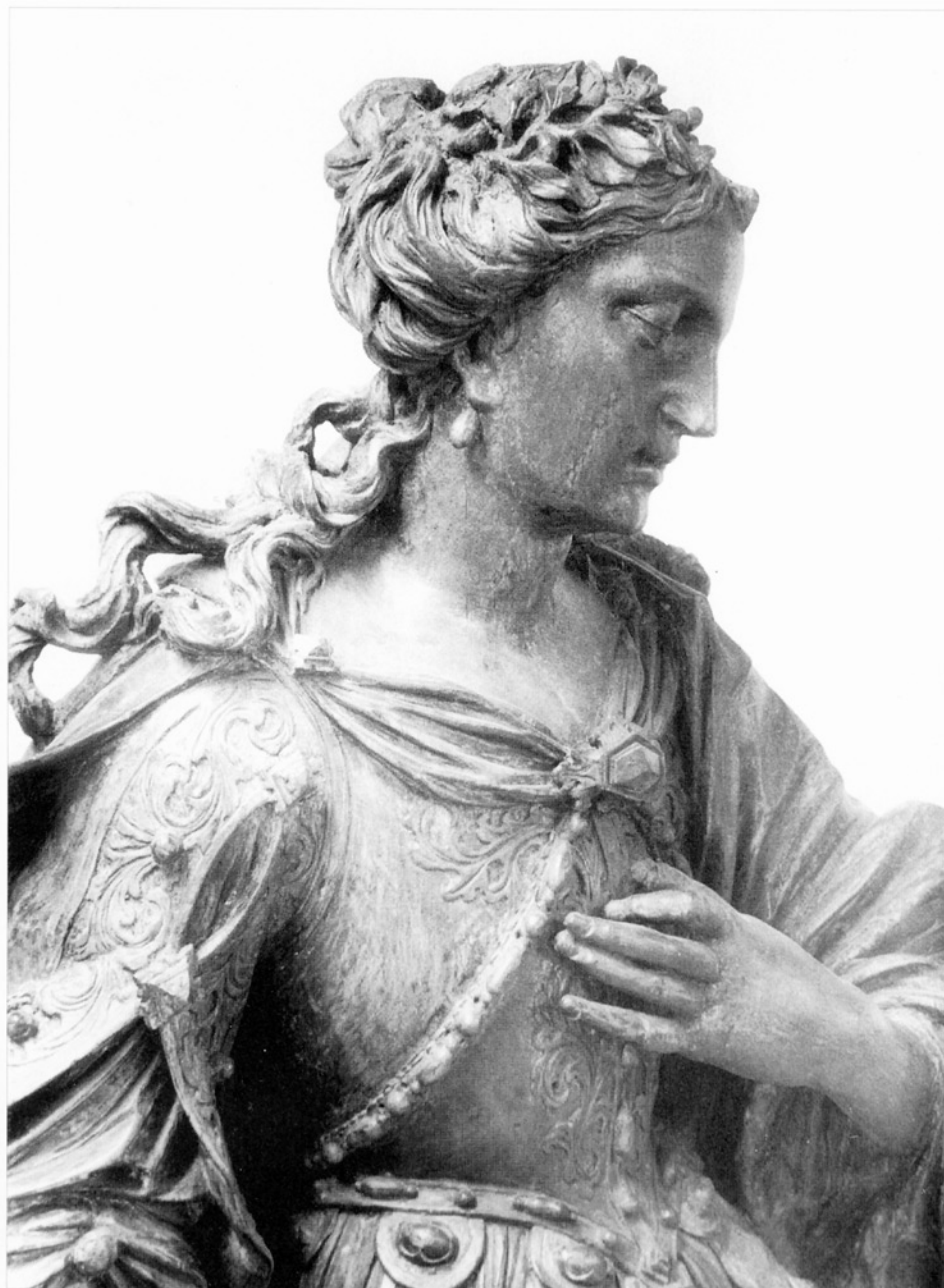
48) Viz pozn. 31.

49) Viz pozn. 16.

50) Sdělení L. Koskové.

51) A I. 95, 96.

52) Viz pozn. 42.

Obr. 3: M. V. Jäckel. Sv. Voršila. Detail. 1677 (?). Dřevo. Muzeum hl. města Prahy. (Foto V. Vančura.)

1781, byly nahrazeny shora uvedené sochy figurami sv. Jana z Boha a bl. Jana Hříšníka⁵³⁾ a přibýly pravděpodobně rokokové ornamenty a tumba ve tvaru sarkofágu. F. Ekert ještě zachytil před rokem 1883 při oltáři obrázek sv. Josefa.⁵⁴⁾

Domníváme se, že nový titulní obraz namaloval **Josef Jáchym Redelmayer**, a to pro stylovou shodu tohoto díla s jeho malbami z pražského kostela Nanebevzetí P. Marie a sv. Karla Velikého na Karlově. Dřevěné bile natřené plastiky světců řádu milosrdných bratří, nízké kvality provedení, z 18. století, jsou neznámého původu. Dost možná pocházejí z řádové nemocnice, v níž měli mniši jistě z čeho vybírat. Je zaznamenáno, že ji zdobilo v dubnu 1733 již 65 různých soch.⁵⁵⁾ Dvě drobné plastiky andlíků

53) Viz pozn. 43.

54) F. Ekert (cit. v pozn. 35), s. 477.

55) Viz pozn. 36.

Obr. 4: M. V. Jäckel. Panna Maria u klekátka. Detail. 1694. Dřevo. Kostel sv. Šimona a Judy v Praze. (Foto V. Vancura.)

umístěné na okrajích kladí patří asi k prvotním figurálním doplňkům oltáře. O nich ale pojednáme později.

OLTÁŘ SV. KŘÍŽE je zhotoven z téhož materiálu, je obdobné stavby a povrchové úpravy jako předešlý, původně byl rovněž černožlatý.⁵⁶⁾ Je ovšem širší a vedle hladkých sloupů jsou přidány polosloupky. 12. 12. 1702 dostal malíř za jeho zlatení 144 r., 42 kr. a stejnou částku za vlastní zlato.⁵⁷⁾ Ještě 29. 12. 1708 byly ale zlateny ozdoby sloupů.⁵⁸⁾ Před tím - 29. 12. 1701, 15. 3. a 8. 5. 1702 vyplatili mniši 30, 30 a 90 r. nejmenovanému sochaři za neuvedenou práci.⁵⁹⁾ Snad to byl právě honorář

za výzdobu oltáře sv. Kříže, avšak jaké figury tehdy řezbář dodal, nevíme. Oltář byl upraven patrně rovněž v rozmezí let 1772 - 75. Tehdy asi dostal novou tumbu, některé ornamenty a určité nově obraz Kalvárie⁶⁰⁾ od neznámého autora. Podle inventárního seznamu při něm byly 1. 7. 1781 plastiky sv. Barbory a Kateřiny, za kterou je pravděpodobně zaměněna současná postava sv. Alžběty, a obrázek sv. Josefa.⁶¹⁾ Stejně pojmenovává sochy i soupis z roku 1794.⁶²⁾ Také F. Ekert zde zaregistroval, před 1883, plastiky dvě, jež ovšem již správně uvádí jako sv. Barboru a Alžbětu, a navíc obrázek sv. Jana Grande.⁶³⁾ Popis kostelního zařízení z roku 1911 zaznamenává dvě nespecifikované sochy, oltář ale jmenuje sv. Jana Grande,⁶⁴⁾ jistě podle Ekertem zmíněného obrázku, stejně jako seznam z roku 1922.⁶⁵⁾ Pozdější soupis, vypracovaný roku 1925, uvádí čtyři figury bez označení,⁶⁶⁾ jakož i poslední existující inventární seznam z roku 1934.⁶⁷⁾

Dnes jsou po stranách oltáře postaveny na nových vysokých podstavcích bíle natřené řezby sv. Barbory a Alžběty Durynské, na oltářní mense polychromované sošky Panny Marie Bolestné a sv. Jana, na bočích retáblu rovněž barevné figury sv. Veroniky a Maří Magdaleny a v nástavci instalovány dvě bíle natřené postavičky an-

dilků. (Všechny zhotovené ze dřeva.) Vzhledem k tomu, že plastiky sv. Maří M. a Veroniky zdobí oltář teprve od roku 1993,⁶⁸⁾ mohly se na něj dostat sochy P. Marie a sv. Jana nejdříve mezi léty 1922 - 25. Tudíž nejranější součástí dnešní dekorace oltáře jsou figury sv. Barbory a Alžběty, nepočítáme-li tedy řezbičky andilků, o nichž archivní zprávy mlčí. Ani tyto ženské postavy ale jistě původně k oltáři sv. Kříže nepatřily, neboť s ním ikonograficky ne-

56) Sdělení M. Necáskové.

57) Viz pozn. 16.

58) Viz pozn. 18.

59) Viz pozn. 16.

60) Viz pozn. 42.

61) Viz pozn. 43.

62) A I, 108.

63) Viz pozn. 54.

64) A I, 140, 141.

65) A I, 145, 146.

66) A I, 147, 148.

67) A I, 150.

68) Sdělení M. Papíka.

Obr. 5: Dílna J. Kohla. Sv. Kateřina. Detail. 1701 - 1708. Dřevo. Hlavní oltář kostela sv. Mikuláše v Lounech. (Foto V. Vančura.)

souvisejí. Spíš se dá předpokládat, že plastika sv. Alžběty Durynské, ošetřovatelky nemocných a chudých, a socha sv. Barbory, ochránkyně před náhlou smrtí bez příjetí svátostí, se vyskytovaly v kostele někde poblíž zpodobení sv. Jana z Boha, ideového zakladatele řádu milosrdných bratří, jehož charitativní činnost spočívala v ošetřování chorých. Domníváme se tedy, že obě figury, byly-li zhotoveny pro výzdobu chrámu sv. Šimona a Judy, musely tam být původně umístěny buďto na hlavním oltáři nebo na oltáři sv. Jana z Boha. Jelikož vykazují jistou stylovou a formální souvislost s pracemi **F. Geigera**, který dodal sochařskou dekoraci právě pro zdejší hlavní oltář, myslíme si, že mohly být nejprve součástí tohoto díla. Nemýlíme-li se, tak je Geiger nebo jeho tovaryš zhotovil roku 1706.

Původně sice nebyl na oltáři sv. Kříže ani jeho dneš-

ní obraz, ale i ten prvotní byl jistě vypracován na stejné téma. Dá se ovšem tušit, že znázorňoval jen samotného Ukřižovaného, uvažujeme-li, že byl po stranách doplněn plastikami, což nejspíše byly figury P. Marie Bolestné a sv. Jana. Dost dobře si při něm dokážeme představit podobné seskupení postav, jaké známe dnes. Nezdá se nám být ovšem pravděpodobné, že právě tyto současné řezby oltář dekorovaly již od doby jeho vzniku. Nepředpokládáme totiž, že by z něho byly odejmuty a za sto nebo dvě stě let navraceny zpět. Proti tomu svědčí i dnešní nevhodná instalace dvou z nich přímo na mense, kam se dostaly určité proto, že na oltáři pro ně není jinde volné místo. Retábl lze osadit pouze dvěma sochami, a to vně sloupů, kde stojí zbývající dvě figury z čtveřice. Plastiky skupiny Kalvárie jsou ovšem stylově jednotné a všechny jsou i shodným způsobem polychromovány lazurovaným stříbrem, pod nímž se vždy také skrývá stejná původní povrchová úprava - zlacení.⁶⁹⁾ Tudíž máme zato, že patřily od počátku do jednoho souboru, ale ten byl instalován jinde než nyní, a to mimo interiér kostela sv. Šimona a Judy. K zařízení komplexu budov konventu milosrdných bratří patřil ještě jeden oltář sv. Kříže - v nemocnici. Zřejmě poslední verze jeho výzdoby pocházela z roku 1753. Mniši za něj zaplatili nějakému sochaři 9. 5., 5. 8. a 21. 10. - 50, 20, 80 a 21 r. a za zlacení 20. 11. **Heřmanu Kaufferovi** 35 r. a 33 kr.⁷⁰⁾ Celkové náklady na tento oltář činily 500 r.⁷¹⁾ Nikde samozřejmě není řečeno, že se plastiky z jeho dekorace staly ve 20. století součástí zařízení kostela, ale ani takovou možnost nelze vyloučit. Sochy jsou to celkem dobré kvality provedení, ovšem nevykazují vyhraněné dobové slohové znaky, natož originalitu řezbářského projevu. Živě modelované postavičky andlíků umístěné nad kladím retáblu s nimi stylově nesouvisejí. Ještě je třeba dodat, že nástavec oltáře částečně zakrývá na zdi namalované putti vztahující se jistě k předchozí úpravě. Ta patřila dle časového sledu postupného zařizování interiéru chrámu, uvedeného na začátku, nejspíše k oltáři sv. Kosmy a Damiána.

69) Kolektiv, restaurátorská zpráva z r. 1993.

70) A I. 368.

71) 152, s. 365.

OLTÁŘ SV. ANNY je poprvé v archívních dokladech zmiňován v roce 1713. 17. 12. dostal sochař za svou práci 40 r. a 14 kr. se spropitným. 28. 1. 1714 zaplatili mniši malíři za obraz 30 r. a 9. 2. téhož roku za „štafírování“ oltáře 28 r.⁷²⁾ V inventárním seznamu z 30. 4. 1775 se o něm dočteme, že byl postaven nově - „*künstlich von tischler und bildhauer Arbeith, auf Marmel - Arth gefasst und vergolt*“ a že k němu byl pořízen nový obraz.^{72a)} 4. září 1795 byla zaplacená částka 104 r. za nový nátěr.⁷³⁾

Velký obraz odpovídá stylu děl **J. J. Redelmayera**, malý - Nejsvětější Trojice - v nástavci je z 19. století. Dřevěná portálová oltářní stavba s užším nástavcem s volutami po stranách je dnes po restaurování kryta imitací hnědého, okrového a nazelenalého mramoru. Dřevěné polychromované plastiky postav sv. Kosmy a Damiána, přiklekajících na bočních vysokých podstavcích k obrazu, nejsou sochařsky příliš kvalitní a originální už vůbec ne, zrovna tak jako figurky andílků usazené nahoře na volutách.

OLTÁŘ SV. BARBORY sousedící s předchozím, je podobné stavby a mramorování, ale vyšší a má širší boční křídla retáblu. Pilířky podpírající kladí jsou navíc dole přizdobeny volutami. Založen byl do roku 1713.⁷⁴⁾ Inventární seznam z 31. 1. 1772 praví: „*Altar der H. Barbara an den Mauer gemahlet*“.⁷⁵⁾ V opisu tohoto soupisu je citovaný text přeškrtnut a nahrazen slovy: „*Altar der H. Barbara bildhauer, mahler und staffiert*“.⁷⁶⁾ Fragment původní výzdoby se zachoval za retáblem dnešního oltáře - malba na zdi s klečící sv. Barborou, nad níž se vznášejí na oblacích andělci. Před 30. 4. 1775 byl pořízen nový velký obraz a oltář byl mramorován a zlacen.⁷⁷⁾ Soupis z 1. 7. 1781 uvádí oproti současnému stavu oltářní výzdoby nad obrazem svatozář, za ní zrcadlo napodobující okno a mezi postranními plastikami obraz brněnské Matky boží.⁷⁸⁾ F. Ekert zaznamenal před rokem 1883 na oltáři ještě kamennou sošku Panny Marie.⁷⁹⁾

Dřevěný oltář sv. Barbory byl tedy také postaven v letech 1772 - 75, v rámci tehdejší obnovy velké části kostelního zařízení. V tu dobu byl na jeho retábl jistě umístěn i současný titulní obraz, za jehož autora opět považujeme **J. J. Redelmayera**⁸⁰⁾, a na voluty nástavce postavíčky dvou andílků. Plastiky sv. Šebestiána a Rocha byly instalovány na boky retáblu možná o něco později a obraz v nástavci jistě až po 1781, po odstranění zmíněného iluzivního okna. Obrázek brněnské Madony a kamennou sošku odvál čas neznámo kdy. Zatímco figurky putti jsou vytvořeny v intencích pozdního rokoka, dřevě-

né polychromované plastiky morových patronů jsou podstatně starší, stylem provedení odpovídající dílům **Jeronyma Kohla** a **Matouše Václava Jäckela**, což ozřejmíme později. Domníváme se, že pocházejí ze zdejšího oltáře P. Marie Pomocné, odkud byly přeneseny kolem roku 1781, tedy v době, v níž končila úprava této nejstarší části mobiliáře kostela. Je doloženo, že Jäckel pracoval pro milosrdné bratry v roce 1694 na zakázce počaté roku 1691 (viz dále), takže proč by tak nemohl činit i dřív, v roce 1688?

OLTÁŘ PANNY MARIE zvaný České Matky boží⁸¹⁾ byl založen do roku 1681⁸²⁾, nově pak zřízen do poloviny roku 1713.⁸³⁾ V roce 1721 bylo použito k jeho dekoraci 30 lotů stříbra,⁸⁴⁾ 1727 byl opatřen baldachýnem.⁸⁵⁾ Roku 1763 byl zbudován nově nákladem 500 r. knížete Lobkovic,⁸⁶⁾ v podobě, v níž setrval až do našich časů. Je to portálová stavba z červeného mramoru s velkou nikou uprostřed, s užším štítovým nástavcem a předsunutou tumbou ve tvaru sarkofágu.

Na oltáři stával zřejmě od počátku „*gnader Bildt*“⁸⁷⁾ Madony s Ježíškem. Někáká figura téhož námětu je uvedena již v inventárním seznamu kostelního zařízení z 30. dubna 1674.⁸⁸⁾ Možná šlo o opukovou plastiku z poloviny 16. století, o které se zmiňuje E. Poche v roce 1958.⁸⁹⁾ Tato je dnes nezvěstná, před 1883 uvádí F. Ekert jakousi kamennou sošku P. Marie na oltáři sv. Barbory, jak již bylo řečeno. Ze zpráv o plastice mariánského oltáře vyplývá, že bývala odívána různobarevnými vyšívánnými šaty. Její popis se zachoval z let 1769 a 1772. Postava P. Marie „*sochařskou prací a zlatem zdobená*“ chovala na levé paži Jezulátko, v pravé ruce třímala stříbrné žezlo s obyčejnými kameny (poprvé uvedeno 1724⁹⁰⁾). Ježíšek držel v ruce stříbrné granátové jablko s českými granáty (1773⁹¹⁾), obě figury měly na hlavách stříbrné korunky (1727⁹²⁾), později pozlacené (do 1739⁹³⁾). K sousoší patřily také čtyři mosazné křížky s obyčejnými kameny a troje šaty - červené, žluté a zelené barvy.⁹⁴⁾ Seznam inventáře z roku 1739 uvádí, že plastika byla ověšena stříbrnými a zlatými obětními dary - dvěma srdci, čtyřmi křížky a dukátem.⁹⁵⁾

Podle Ekerta stála na oltáři před rokem 1883 dřevěná řezba P. Marie z roku 1716.⁹⁶⁾ Dnes najdeme v nice místo ztracené Madony dřevěné polychromované sousoší sv. Jana z Boha s nemocným a na mense dvě dřevěné

72) Viz pozn. 18.

72a) Viz pozn. 42.

73) A I, 372.

74) Viz pozn. 17.

75) A I, 95.

76) A I, 96.

77) Viz pozn. 42.

78) Viz pozn. 43.

79) F. Ekert (cit. v pozn. 35), s. 477. Oltář ovšem nazývá sv. Kateřiny.

80) J. M. Schottky (cit. v pozn. 35), s. 292 - 293, uvádí, že J. J. Redelmayer dodal do kostela 3 oltářní obrazy. Nemýlíme-li se, tak tento je posledním z oné trojice.

81) A I, 74.

82) Viz pozn. 8.

83) A I, 73.

84) Viz pozn. 81.

85) A I, 76.

86) Viz pozn. 54.

87) Viz pozn. 36.

88) Viz pozn. 20.

89) E. Poche, Prahou krok za krokem. Praha 1958, s. 122.

90) A I, 75.

91) Viz pozn. 36.

92) Viz pozn. 86.

93) A I, 79.

94) A I, 92, 95; kart. 36.

95) Viz pozn. 93.

96) Viz pozn. 54.

zlacené plastiky andělů, všechny zhotovené v 19. století a původem z kláštera milosrdných bratří.⁹⁷⁾

OLTÁŘ SV. JANA Z BOHA již v chrámu de facto neexistuje. V jeho střední části byl nedávno prorazen dveřní otvor, tabernákl a obraz byly uloženy do sakristie. Zbyl z něho plochý štukový mramorovaný portál, dva vysoké zděné mramorované podstavce po stranách s dřevěnými polychromovanými sochami alegorií Naděje a Víry a štuková barevná figurka andělka s košem chlebů nad vchodem.

Oltář byl založen do roku 1681.⁹⁸⁾ 2. 10. 1692 obdržel malíř **Rafael** za jeho „štafírování“ 18 r. Před tím - 28. 11. 1691 - dostal malíř **Rudolf ze Starého Města** zálohu na oltářní obraz sv. Jana z Boha a 11. 4. 1692 doplatek 100 r.⁹⁹⁾ Inventární seznam z 30. 4. 1695 ovšem uvádí, že obraz přišel na 150 r.¹⁰⁰⁾ Kdo ho namaloval, je známo. Byl to **Jan Rudolf Byss**, který své dílo podepsal a datoval 1691.¹⁰¹⁾ Obraz zůstal na místě zachován i po tom, co dostal oltář roku 1741 novou podobu. Štukatér obdržel za svou práci 26. 10. jako polovinu smlouvené částky 250 r.¹⁰²⁾ 12. 5. 1796 byl oltář nově „štafírován“. ¹⁰³⁾

Plastiky alegorií jsou typickým příkladem pražského raného rokoka. Jemnou elegancí a ušlechtilostí formy se blíží vrcholným dílům **Jana Antonína Quitainera** z poloviny 18. století, které jsou k vidění v pražském kostele sv. Jiljí, především tamní figuře sv. Maří Magdaleny.¹⁰⁴⁾ Dřevěný zlacený tabernákl se dvěma relikviáři asymetricky zdobenými vegetabilními ornamenty byl zřejmě také zhotoven zároveň s oltářem, nejpozději kolem roku 1750.

OLTÁŘ SV. LEOPOLDA doplnil dekoraci presbytáře asi krátce po dokončení iluzivních maleb na stěnách chóru, tedy po roce 1773, a jistě před 30. 4. 1775, kdy je poprvé uveden v inventárních seznamech.¹⁰⁵⁾ Je dřevěné portálové stavby s užším nástavcem, povrchově upraven imitací šedého mramoru, ozdoben dřevěnými zlacenými plastikami dvou andělů na bocích retáblu, archanděla Michaela v nástavci, okřídlenými hlavičkami nad kladím. Nad titulním obrazem Glorifikace sv. Leopolda je malba Sv. Florián a na mense obraz Sv. Jan Nepomucký v rámu z vrapované stuhy v rokokové úpravě. Zmíněný soupis registruje dole obraz s Ježíškem, sv. Janem Nepomuckým a Antonínem Paduánským. Inventární seznamy z 20. století oltář nazývají podle sv. Jana Nepomuckého.¹⁰⁶⁾

Sochy andělů lze přirovnat k vzpomenutým okřídleným figurám dílny **R. J. Prachnera** umístěným na po-

stranních oltářích pražského chrámu sv. Ignáce kolem roku 1770. Chybí jim sice typická prachnerovská spontánní radost z pohybu, v tomto směru jsou zdařilejší i horní andělé tabernáklu hlavního oltáře Sv. Šimona a Judy, ale formálně jsou oběma těmito souborům velice blízké. Pro navržené připsání svědčí také ozdoby zvláštních - housenkovitých tvarů instalované v nástavci oltáře sv. Leopolda, patřící do prachnerovského rejstříku ornamentů.¹⁰⁷⁾ Zdá se tedy, že jeho ateliér zásadním způsobem přispěl k realizaci nové dekorace kněžiště a zhruba ve stejnou dobu, kolem 1773, možná i ornamentálními doplňky některých bočních oltářů ke sjednocení výzdoby celého kostela. Nutno ovšem přiznat, že žádných převratných výsledků nedosáhl, zdejší vystoupení patří k nejslabším z celé Prachnerovy praxe.

KAZATELNA byla určitě jednou z nejranejších součástí zařízení chrámu milosrdných bratří, první zmínky o ní jsme ale našli až z roku 1680.¹⁰⁸⁾ Ta dnešní je z roku 1734. Nejmenovaný sochař dostal za práci spojenou s jejím zdobením 3. 4. zálohu 50 r. Dále je v jeho prospěch za totéž zapsáno 29. 4., 11. 6., 24. 7. - 60, 10, 70 r. Za nákres obdržel ještě 2 r., 20 kr. a za papír k němu 1 r., 45 kr. 5. 9. mu bylo doplaceno 90 r. Částkou 30 r., 35 kr. byl 18. 9. 1734 honorován za kazatelnu, spolu se zbytkem mzdy za 11 týdnů práce, truhlářský tovaryš.¹⁰⁹⁾

Kazatelna je dřevěná mramorovaná (dosud neres-taurovaná), bohatě plasticky dekorovaná dřevěnými zlacenými doplňky. Voluty svislých pásů dělicích popršen řečniště jsou osazeny sochami církevních Otců, mezi nimiž jsou tři desky s reliéfy. Na svorníku volut spínajících báňovitou stříšku sedí na zeměkouli postava Boha Otce, na jejich opačných koncích jsou plastiky anděla, Mojžíše a Árona.

Symetrické uspořádání řezeb na řečništi se vzájemně dějově nezávislými figurami je rokokové a kontrastu je s provázaností postav příběhu odchrávajícího se na stříšce, jehož pojetí tkví ještě v intencích vrcholného baroka. Zrovna tak, jako je toto sepětí dvou stylových poloh typické pro pražské rané rokoko, jsou do ní sedící figury charakteristické pro produkci jednoho z nejlepších sochařů tohoto tvůrčího období, pro **Františka Ignáce Weisse**.¹¹⁰⁾ S podobnými se setkáme na jeho dekoracích kazatelen a oltářů ve Svatém Janu pod Skalou, u pražských křížovníků, augustiniánů, augustiniánek.

VARHANY se na hudebním chóru kostela objevily zřejmě až v roce 1688. Byl to ale jen pozitiv, za jehož zhotovení bylo placeno varhanáři 3. 4., 30. 4. a 14. 5. - 200, 20 a 30 r.¹¹¹⁾ „Štafírování“ proběhlo do 10. 2. 1698.¹¹²⁾ Teprve v letech 1722 - 24 se milosrdní bratři zmohli na velké varhany, za které varhanář postupně obdržel

97) Viz pozn. 68.

98) Viz pozn. 8.

99) Viz pozn. 22.

100) Viz pozn. 31.

101) J. Neumann, K začátkům Brandlova malířského vývoje. Umění III. 1955, 93 - 128, s. 119.

102) A II. 365; A I. 401, 402.

103) Viz pozn. 73.

104) Quitainerova díla u Sv. Jiljí: O. J. Blažíček, Pražská plastika raného rokoka. Praha 1946, s. 85. - V. Vančura, Příspěvek k dílu Quitainerů. Umění XXXVII. 1989, 128 - 153, s. 141.

105) Viz pozn. 42.

106) A I. 141 - 150.

107) V. Vančura (cit. v pozn. 44), s. 302.

108) Viz pozn. 14.

109) A II. 362; A I. 399, 400.

110) Připsání: V. Vančura, František Ignác Weiss. Umění XXXIX. 1991, 233 - 258, s. 237.

111) A I. 67, 386, 387.

112) A I. 71, 72.

Obr. 6: M. V. Jäckel. Archanděl Gabriel. 1694. Dřevo. Kostel sv. Šimona a Judy v Praze. (Foto V. Vančura.)

12. 10. 1722 200 r., 19. 7., 23. 10. a 17. 12. 1723 - 200, 100 a 150 r. Jeho tovaryši dostali 23. 10. 1723 spropitné 3 r. Práce varhanáře pak byla ještě honorována 10. 9. 1724 částkou 30 r. a v zápisu z 29. 9. téhož roku uvedeno, že vedle již obdržených 680 r. mu ještě doplaceno 85 r. Ve stejný den dostali jeho tovaryši „Discretion“ 2 r.¹¹³⁾ 18. 10. 1723 vyplatili mniši zálohu 20 r. nejmenovanému sochaři na anděly, 11. 11. t. r. mu dali dalších 20 r. a 23. 2. 1724 doplatili 24 r. Malíř **Kryštof Pauer** 10. 9. 1724 od nich obdržel za „štafírování“ varhan 212 r., 21 kr. a 16. 11. mu zaplatili za totéž a další práce do kostela 90 r. Sochař **Brokof** dostal 10. 9. 1724 za dva nové cherubíny a ozdoby k varhanám 60 r.¹¹⁴⁾ Do 24. 4. 1733

si bratři pořídili ještě nový pozitiv.¹¹⁵⁾

Dřevěný zeleně natřený prospekt dvou trojdílných varhaních skříní je dekorován akantovými závěsy s vrypovanou stuhou a později doplněnými rokaji a vždy jednou velkou figurou anděla a dvěma putti (dřevo, bílá barva). Třídílný dřevěný zelený pozitiv na zábradlí kruchty zdobí páska, rokaje, dvojice andílků s lesními rohy a okřídlené hlavičky.

Nebýt archivního dokladu, nepředpokládali bychom, že by cokoliv z plastik velkého prospektu mohl vytvořit **F. M. Brokof**. Z uvedených zápisů vydání se zdá, že dekoraci hlavních varhan dodali dva různí řezbáři, ovšem právě velcí andělé, pro něž je Brokofovo autorství zaručeno, jeho tvorbě neodpovídají. Zvláště pravý z nich má řízu rozevlátou téměř po braunovsku.¹¹⁶⁾ Snad je tedy zhotovil, nejsou-li pozdějším dodatkem, nějaký anonymní pomocník z Brokofovy dílny.

LAVICE do kostela si údajně zhotovili bratři sami v roce 1708.¹¹⁷⁾ Roku 1713 jich stálo v lodi 36 a v presbytáři 4.¹¹⁸⁾ Dnes je najdeme jen na kruchtě. Jsou dřevěné a zdobené akantem s vrypovanou stuhou téhož typu, jaký použil **F. Geiger** na hlavním oltáři kostela sv. Barbory v Chotči u Prahy do roku 1704.¹¹⁹⁾ Snad měl tedy nějaký podíl i na dekoraci lavic

u milosrdných. V roce 1713 se nacházely v kněžišti tři zpovědnice, na jedné z nich byla umístěna socha sv. Rozálie.¹²⁰⁾ Někdy v letech 1700 - 10 nechali mniši osadit zábradlí empor a kruchty dřevěnými zeleně natřenými a zlacenými předprsními. Ty jsou utvořeny z propletců vrapované stuh s akantovými výhonky; ve středech jejich horních částí je znak řádu milosrdných bratří.

SAKRISTIE byla před rokem 1721 opatřena novou pod-

113) A I, 395, 396.

114) Tamtéž.

115) Viz pozn. 36.

116) O. J. Blažíček, Ferdinand Brokof. Praha 1986, s. 128.

117) F. Ekert (cit. v pozn. 35), s. 476.

118) Viz pozn. 83.

119) V. Vančura, Ferdinand Geiger. Umění XXXVIII, 1990, 324 - 334, s. 325, 328 - 329.

120) Viz pozn. 83.

Obr. 7: F. Geiger (?). Sv. Alžběta Duryňská. 1706 (?). Dřevo. Při oltáři sv. Kříže v kostele sv. Šimona a Judy v Praze. (Foto V. Vančura.)

lahou „von unterschiedl. harten Holtz gemacht“ a fládrovanými skříněmi s portálem a dveřmi.¹²¹⁾ Dřevěné kredence podél stěn místnosti mají výplně vykládané různobarevnými dřevy, nástavce ozdobené později přidanými štíty s mřížkou, páskou a andílčími hlavičkami. Kolem vchodu stojí dřevěný portál s tordovanými sloupy, v jehož nástavci jsou umístěny tři bíle natřené sošky andlíků.

10. 9. 1724 obdržel malíř **Oldřich Glatter** za „štafírování“ sakristie 26 r. a 19. 10. téhož roku mu bylo doplaceno za stejnou práci 8 r.¹²²⁾ Předpokládáme, že šlo o barevnou úpravu stropu, jenž je vyzdoben páskou. Žebra klenby jsou potažena prostorově modelovanými lístky akantu asi z let 1700 - 10.

121) Viz pozn. 81.
122) Viz pozn. 113.

SOCHY zdobily od konce osmdesátých let 17. věku v kostele nejen oltáře, ale byly porůznu rozmístěny i jinde v interiéru. Do dubna 1688 to byly figury Krista - Bičování, Ecce homo a Zmrtvýchvstání¹²³⁾, zmiňované ještě v letech 1721, 1724, 1727 a 1733.¹²⁴⁾ Před polovinou roku 1691 přibylly řezby sv. Jana z Boha, Šimona a Judy.¹²⁵⁾ O velkých plastikách obou apoštolů uvedeno v inventárním seznamu z 30. 4. 1695, že stály na kruchtě vedle kříže a Jezulátka¹²⁶⁾, kde se nacházely i 10. února 1698.¹²⁷⁾

16. 1. 1692 bratři zaplatili sochaři za figury sv. Jana z Boha a archanděla Rafaela se spropitným 50 r., 15 kr. a malíři za jejich „štafírování“ 15 r. Za plastiky sv. Jana Nepomuckého a anděla Strážce dostal 2. 10. 1692 řezbář 50 r. Zápis ze 17. 5. 1694 zaznamenává honorář 50 r., 30 kr. sochaři z Nového Města od pana Rocha za Andělské pozdravení.¹²⁸⁾ Jelikož víme, že v novoměstském domě U Rochusů v tu dobu bydlil **M. V. Jäckel**¹²⁹⁾ a protože předpokládáme dle slohového rozboru, že šestice zmíněných figur pochází z produkce jediné řezbářské dílny, není těžké uhádnout, koho pokládáme za jejího hlavního tvůrce. Sochy byly umístěny před 30. 4. 1695 na podstavcích v balustrádě zřízené před třemi postranními oltáři (plastiky Zvěstování P. Marii před mariánským oltářem). Truhláři bylo za tuto „mříž“ zapláceno celkem 75 r. a malíři do 1695 za mramorování 93 r.¹³⁰⁾, z nich obdržel již 16. 11. 1692 za balustrádu před oltářem sv. Jana z Boha 15 r.¹³¹⁾ Jäckelovy plastiky se nalézaly na svých původních místech jistě ještě roku 1739.¹³²⁾ Kdy došlo k jejich přesunu nahoru na pilíře, kde jsou dosud, přesně nevíme, ale doloženo tam jsou až od 30. 4. 1775. K témuž datu

zaznamenává také inventurní seznam poprvé celkový počet velkých soch v kostele (Jäckelovy figury jsou v soupisech zařízení od 1695 vždy uváděny zvlášť jako plastiky životní velikosti) číslem osm a dále praví, že jsou nově štafírovány a umístěny na nových konzolách.¹³³⁾ Předpokládáme, že k této proměně došlo v roce 1773, v době,

123) Viz pozn. 9.

124) A I, 74 - 76, 78.

125) Viz pozn. 21.

126) Viz pozn. 31.

127) Viz pozn. 112.

128) Viz pozn. 22.

129) A. Podlaha, Materiál k slovníku umělců a uměleckých řemeslníků v Čechách. Památky archeologické (PA) XXVIII, 1916, s. 165.

130) Viz pozn. 31.

131) Viz pozn. 22.

132) Viz pozn. 93.

133) Viz pozn. 42.

kdy byl zřízen nový hlavní oltář nebo krátce po tom. Tehdy byly jistě také vyzdvihnuty na pilíře v kněžišti, na svá nynější místa, sochy sv. Petra a Pavla, které právě počet figur doplnily na zmíněných osm kusů. Všechny tyto řezby byly do 1. 7. 1781 bíle natřeny.¹³⁴⁾

Někdy před 26. 1. 1721 se ocitl na kruchtě vyřezávaný krucifix,¹³⁵⁾ do 6. 5. 1724 k němu přibyla dřevěná plastika Panny Marie Bolestné,¹³⁶⁾ obojí uvedeno v lednu 1730 a v dubnu 1733 s umístěním na varhanách.¹³⁷⁾ V dubnu 1727 bylo v kostele 20 velkých vyřezávaných soch.¹³⁸⁾ V inventárním seznamu z 20. 4. 1760 je zmiňován nový krucifix „*přiměřené velikosti, sochařskou prací zhotovený*“, vztyčený ve středu hudebního chóru na varhanách. Pod ním se tehdy nacházela mimo figur Spasitele a svatých také dřevěná plastika Madony,¹³⁹⁾ která stála v letech 1769 - 72 přímo na varhanách pod „štafírovaným“ krucifixem. K této figurě patřily dvě postříbřené a dvě pozlacené koruny pasířské práce a troje šaty.¹⁴⁰⁾ Jak je vidět, nebyla socha České Matky boží v kostele v tomto ohledu výjimkou. O jednu a tutéž plastiku jistě nejde, neboť ve stejných inventárních seznamech jsou zmiňovány dvě takto upravené, a to každá na jiném místě.

Při oltáři sv. Kříže bývala v letech 1739 - 72 socha sv. Jana Nepomuckého s pěti stříbrnými hvězdami nad hlavou.¹⁴¹⁾ Nějaká malá figura téhož námětu, postříbřená, stála v chrámu na neuvedeném místě již v letech 1727 a 1733.¹⁴²⁾ Roku 1838 patřily k zařízení dvě dřevěné plastiky Zmrtvýchvstání Krista.¹⁴³⁾ V roce 1911 přibyl na oltář oltář Matky boží ze Svaté Hory,¹⁴⁴⁾ který je uveden ještě 1922. Pro stejný rok zaregistrovány, s instalací na empoře, také tři postavy Křížové cesty a kříž, v kostele devět soch,^{144a)} jež jsou zmíněny i 1925.^{144b)} Totéž uvádějí i poslední dva inventární seznamy z roku 1928 a 1934.¹⁴⁵⁾

Dnes se nachází v chrámu kromě výzdoby jednotlivých oltářů osm dřevěných plastik, o nichž pojednáme později, a dvě řezby - Ukřižovaného pod kruchtou a Bičovaného Krista na empoře. Kam se poděly všechny ostatní vyjmenované, nevíme. Dřevěná postava Krista na kříži, s inkarnátem a zlacenou rouškou, snad mohla být zhotovena ve 2. čtvrtině 18. století. Blíže ji zařadit nám nedovolí ani zjištění, že má expresivní obličej a perizonium archaicky nařasené. Dřevěná polychromovaná plastika Ježíše u sloupu, umístěná na vysokém nepůvodním podstavci ve výklenku s iluzivní malovanou architekturou (novodobá instalace¹⁴⁶⁾), je rovněž slohově nevyhraněná. Předpokládáme, že mohla vzniknout ve stejnou dobu.

134) Viz pozn. 43.

135) Viz pozn. 81.

136) Viz pozn. 90.

137) A I, 77, 78.

138) Viz pozn. 85.

139) Viz pozn. 39.

140) A I, 92, 95, 96; kart. 36.

141) A I, 79, 92, 95.

142) A I, 76, 78.

143) A I, 118.

144) Viz pozn. 64.

144a) Viz pozn. 65.

144b) Viz pozn. 66.

145) A I, 149, 150.

146) Viz pozn. 68.

VÝZDOBA EXTERIÉRU kostela není v archivu až do dvacátých let 18. století podchycena. Jen inventární seznam z roku 1695 registruje vyzdvížení velkého železného španělského kříže s hvězdou.¹⁴⁷⁾ 14. 7. 1720 zaplatili bratři za zlacení nějakého kříže na štítu 27 r.¹⁴⁸⁾ Možná šlo v obou případech o týž kříž, dnes umístěný nad západním průčelím chrámu. 19. 5. 1721 předali neuvedenému sochaři za nespecifikovanou práci 60 r. a 22. 7. dalších 40 r. Naopak přijali 7. 8. 1721 od nejmenovaného dobrodince částku 50 r. na plastiku archanděla Michaela, která „*přijde na kostel*“. 6. 9. tutéž sumu odevzdali sochaři a ve stejný den dostali „*od dobrého přítele*“ 22 r. na zlacení hvězd Panny Marie a meče sv. Michaela. 14. 10. od nich sochař obdržel 75 r. a 20. 11. mu doplatili dle smlouvy zbývajících 95 r. Štukatérovi přidali 18. října 1721 k již dříve předané částce 70 r. za jeho práci ještě 100 r., 23. 5. a 30. 6. 1722 dalších dvakrát 20 r.¹⁴⁹⁾ Téhož roku honorovali také kameníka, 19. 6. a 14. 10. - 90 a 100 r. a 23. 11. poslední splátkou 160 r.¹⁵⁰⁾

Západní průčelí chrámu zdobí pískovcové plastiky sv. Jana z Boha a Jana Grande na bocích štítu a Immaculaty v nice uprostřed. Segmentový štít jižního průčelí je osazen kamennými sochami sv. Šimona, Michaela a Judy Tadeáše, supraportu hlavního vchodu dekorují dvě figury andílků. Svěho času byly všechny velké skulptury připisány dílně **F. M. Brokofa**, trojice na jižní straně přímo staršímu bratrovi Ferdinandu Maxmiliánu **Michalu Janu Josefovi**.¹⁵¹⁾ Nám se však zdá, že jediné postava sv. Jana Grande, na jihozápadním rohu kostela, se vyznačuje kvalitou odpovídající produkci jednoho ze dvou nejlepších sochařů českého baroka, jímž F. M. Brokof byl. Ovšem na druhé straně si uvědomujeme, že ani řezby z varhan chrámu sv. Šimona a Judy, ač Brokofovy, brokofovsky nevypadají. Tato skutečnost ale pro uvedené připsání jistě svědčit nemůže. Přiřadit plastiky průčelí **M. J. Brokofovi**, tvůrci, kterému není archivně doloženo jediné dílo, si rovněž netroufáme. (Ten byl tehdy navíc nemocen souchotinami, zemřel 15. 9. 1721.¹⁵²⁾) Spíš nám připadá, že byly zhotoveny ateliérem **Jana Jiřího Šlanzovského**. Jeho pracím odpovídají nejen rámcově - realistickou stavbou, expresivním laděním a dekorativní stylizací, ale i formálními znaky. Na třech z nich (P. Maria, apoštolové) pozorujeme oblíbenou Šlanzovského manýru ztvárnění drapérie - věncovitý záhyb přetočený kolem vystrčené nohy. Zde je uplatněna podobně jako na šatu ženských postav oltáře sv. Anny v pražském kostele sv. Vršily (1710). Socha archanděla Michaela se jen málo liší od figury téhož námětu, již Jan Jiří zas dodal na kazatelnu kaple sv. Michaela při chrámu Panny Marie Sněžné, rovněž v Praze (1716). Do strany odletující roucho sv. Jana Grande odpovídá řešení drapérie jiné plastiky tohoto mistra - postavy sv. Františka Xaverského z mari-

147) A I, 69.

148) Viz pozn. 18.

149) Tamtéž.

150) A I, 392, 393, 395, 396.

151) Kolektiv autorů (I. Kořán), Praha na úsvitu nových dějin. Praha 1988, s. 482, 485.

152) O. J. Blažíček (cit. v pozn. 116), s. 24.

ánského sloupu z Kostelce nad Černými lesy, dnes při kostele Všech svatých v Praze - Uhřetěvesi.¹⁵³⁾

Práce štukatéra na fasádě, spočívající v modelaci zavíjených kartuší na obou štítech, kartuší zdobených volutami v suprafenestrách a ionizujících hlavic pilastrů, je dekorativně působivá, ale zastaralá.

SOCHAŘI po sobě zanechali v interiéru chrámu sv. Šimona a Judy nemalé svědectví. Je to ovšem soubor figur nevyrovnané, podprůměrné až nadprůměrné jakosti provedení. Jak jsme uvedli, největší podíl patřil dvěma tvůrcům - **Matouši Václavu Jäckelovi** a **Ferdinandu Geigerovi**. Vedle **F. M. Brokofa** jsou právě oni dvěma jedinými archívně doloženými autory zdejší řezbářské výzdoby. Zatímco Geigerova produkce není příliš známá, Jäckelova je zmapována podrobně.¹⁵⁴⁾ Oba byli podobného sochařského založení, jejich realistické postavy jsou oživeny dekorativně stylizovanou berniniovsky laděnou formou. Byli také jedněmi z protagonistů přechodného tvůrčího období pražského barokního sochařství kolem roku 1700, v němž docházelo k postupné slohové přeměně rané fáze ve vrcholnou. Jäckel, narozený 1655 a přicházející do Prahy před rokem 1684, byl v tomto směru úspěšnější. Geiger, o deset let mladší, se na zdejší scéně objevuje před rokem 1690.¹⁵⁵⁾ K dosavadním publikovaným nejranějším pracím Jäckelovým, jimiž jsou ve Staré Boleslavi sochy na oltáři sv. Kateřiny v kostele sv. Václava (1691)¹⁵⁶⁾ a v Praze figury průčelí malostranského chrámu sv. Josefa (1691) a dvou bočních oltářů tamního vnitřku (1695 - 97) a plastiky atiky konventu paulánů (1696), dnes řadíme další, z interiéru kostela milosrdných bratří (1691 - 94). Nejčasnějšími známými díly Geigerovými jsou sochy Zvěstování Panně Marii z hlavního oltáře chrámu Narození P. Marie v Klatovech (1700) a figury oltáře sv. Rodiny v pražském kostele sv. Jakuba (1702).¹⁵⁷⁾

Z časového nesouladu mezi příchodem obou umělců do Prahy a realizací jejich prvních zakázek, rozdíl činí u Jäckela nejméně sedm a u Geigera asi více než deset let, vyplývá, že nejprve působili v dílně nějakého jiného, již zavedeného, pražského sochaře. Nějak se živit museli. Tehdy bývalo zvykem, že samostatnou uměleckou činnost mohl v Praze vykonávat jen tvůrce mající měšťanské právo. Jäckel získal novoměstské měšťanství v květnu 1691¹⁵⁸⁾ a Geiger malostranské v únoru 1701.¹⁵⁹⁾ Jediná velká sochařská dílna činná v Praze v osmdesátých letech 17. věku patřila **Jeronýmu Kohlovi**. V poslední

dekádě k ní přibyl ateliér **Františka Preisse**. Jsou známy přátelské vztahy mezi Jäckelem a Kohlem. Kohl byl u Jäckela za kmotra na křtinách v letech 1686 a 1688. Domníváme se, že i Geiger se s Kohlem znal, a to prostřednictvím svého tchána Marka Nonnenmachera, dvorního truhláře, který s Kohlem často spolupracoval. Předpokládáme, že se Geiger zúčastnil i jejich společné práce - výzdoby oltářů kostela sv. Mikuláše v Lounech v letech 1700 - 08. A tam se jistě seznámil i se třetím protagonistou této zakázky, s Preissem.¹⁶⁰⁾ Vrcholná tvorba Kohlova a Preissova byla stylově shodná s Geigerovou a Jäckelovou. I oni dva se snažili vyrovnat s progresivními tendencemi berniniovského iluzivního expresionismu, jenž k nám začal pronikat od druhé poloviny osmdesátých let 17. století a zabydloval se v prvním desetiletí věku následujícího. Ovšem také jejich figury byly přes veškerou snahu spíše dekorativní než expresivní. Nový styl lépe zvládl Preiss, který se v tomto směru vyrovnal Jäckelovi. Tvorba těchto dvou sochařů byla v letech 1700 až 1710 na stejné umělecké úrovni, patřili v Praze k nejlepším.

Zdá se nám tedy být pravděpodobné, že Jäckel a Geiger působili na začátku své pražské sochařské činnosti v ateliéru J. Kohla. V případě Jäckela pro tuto možnost svědčí i formální shoda některých pozdějších prací jeho dílny s několika plastikami Kohlovy produkce. Typické znaky projevu Matouše Václava spatřujeme v Jeronýmově velkém souboru menších dřevorezeb v pražském kostele sv. Markéty, který je tam rozmístěn na chórových lavicích a na skříních v sakristii a na farním úřadě (kol. 1690).¹⁶¹⁾ Především je nacházíme na sochách Salvátora, sv. Maří Magdaleny, Alžběty a na alegorii Trpělivosti. Nejmarkantnější stylovou a formální souvislost s Jäckelovou tvorbou ovšem vykazují pískovcová plastika apoštola Tomáše z jižního průčelí pražského chrámu téhož jména (1683), jež z celé Kohlovy produkce (signovaná, datovaná) nejúspěšněji reflektuje iluzionistické tendence vrcholného baroka, čímž předčí i jeho pozdní práce z hlavního oltáře sv. Mikuláše v Lounech. Je skutečným výjimečným dílem v produkci Jeronýmova ateliéru, a proto máme zato, že nevznikla rukama mistra samého, ale vytvořil ji nějaký jeho tehdejší pomocník. Nedomníváme se, že by jím mohl být F. Preiss, jak se donedávna obecně soudilo,¹⁶²⁾ ale buďto M. V. Jäckel nebo neznámý tovaryš, který tehdy působil u Kohla a později přešel do dílny Jäckelovy. Jäcklovské znaky shledáváme rovněž na některých řezbách z Kohlova neúplného souboru apoštolů z Národní galerie v Praze (inventární čísla P 2806 - P 2811).¹⁶³⁾ Nejvíce jsou patrné na plastice sv. Jana (i. č. P 2811). Značnou formální souvislost se skulpturou sv. Tomáše vykazují Jäckelovy pražské sochy Salvátora z atiky konventu paulánů (1696) a několika jezuitských světců na portiku chrámu sv. Ignáce a apoštolů z tamního vnitřku (1699). Také na nich je shodným způsobem uplat-

153) Srovnávaná díla viz V. Vančura, Jan Jiří Šlančovský. Umění XLII, 1994, 141 - 157, s. 145 - 146, 149.

154) O. J. Blažiček, Matěj Václav Jäckel. PA XII, 1936 - 38, 1940, 81 - 149. - V. Vančura, Příspěvek k pražskému dílu M. V. Jäckela. Umění XXXV, 1987, 356 - 363. - Z prvního článku čerpáme dále uvedená data z Jäckelova života, v obou popsán srovnávací materiál jäcklovské proveniencí, kterého používáme vždy, ncní-li poznamenáno jinak.

155) V. Vančura (cit. v pozn. 119), s. 324. Tamtéž je v datu Geigerova narození tisková chyba. Správně má být - asi 1665.

156) O. J. Blažiček (cit. v pozn. 26), s. 100.

157) V. Vančura (cit. v pozn. 119), s. 326 - 327.

158) A. Podlaha (cit. v pozn. 129), PA XXXIV, 1925, s. 532.

159) Viz pozn. 155.

160) V. Vančura, František Preiss. Umění XLI, 1993, 101 - 125, s. 111.

161) Přípsání Kohlovi: V. Vančura, Jeroným Kohl. Umění XXXIX, 1991, 512 - 532, s. 515 - 518.

162) K tomuto problému viz V. Vančura (cit. v pozn. 160), s. 105.

163) Přípsání Kohlovi viz V. Vančura (cit. v pozn. 161), s. 523.

něna iluze působení větru nadzdvihujícího cípy šatu. Totéž řešení je užito na postavách archandělů od Sv. Šimona a Judy. Nařasení řízy Gabrielovy ale dovádí původní realistickou modelaci drapérie malostranského apoštola ad absurdum - úzké lineární řasy rozevláté kolem nohou figury se zatačejí vzhůru v ornamentálních kaskádovitě uspořádaných vzorcích.

Stejnou souvislost vykazují archandělův šat se zpodobněním sukně a pláště sv. Voršily z portálu novoměstského kláštera voršilek v Praze, s nímž se navíc shoduje i v pojetí mnoha detailů. Tato dřevěná plastika panny mučednice,¹⁶⁴⁾ dosud výhradně považovaná za dílo J. Kohla,¹⁶⁵⁾ nám pomůže ozřejmit, jak velice blízko k sobě měla nejen produkce Kohlova a Jäckelova, ale i Geigerova. Srovnáme-li ji s doloženými ženskými postavami všech tří uvedených autorů, se sochami sv. Kateřiny z Loun (Kohl, 1701 - 08), Panny Marie u klekátka z chrámu milosrdných bratří (Jäckel, 1694) a plastiky téhož námětu z Klatov (Geiger, 1700), zjistíme, že o této skutečnosti nelze pochybovat. Vedle precizní podrobné řezby spojuje figury podoba obličejů a úprava účesů, sochy z Prahy a z Klatov i gestikulace. Tyto tři se dokonce detailně shodují ztvárněním prstů přiložených k hrudi, kterým se příliš neliší ani od rukou Immaculaty z malostranského sloupu Nejsvětější Trojice, jež je pozdním dílem Geigerovým (1713 - 15).¹⁶⁶⁾ Analogie jím vytvořených ženských postav s P. Marií od Sv. Šimona a Judy nás svého času svedla až k domněnce, že ji zhotovil on sám.¹⁶⁷⁾ Dnes, když víme, že vyšla z Jäckelovy dílny, musíme připustit možnost, že v ní Geiger nějakou dobu pracoval. A právě s touto plastikou má novoměstská sv. Voršila nejvíce společných znaků. Proto předpokládáme, že i ji zhotovil Jäckel. Od tohoto názoru nás neodradí ani její časné datování - 1677 (chronogram nápisu na portále pod nohama postavy). Nejsme si jisti, odpovídá-li vzniku této sochy, možná se vztahuje k předchozí verzi. Jestli ale patří k dnešní podobě světice, dokazuje, že Jäckel byl v Praze mnohem dříve, než se dosud soudilo. V takovémto případě by ji však nejspíše mohl vyřezat jedině ve službách jiného mistra, například J. Kohla.

Jäckelovy plastiky z kostela sv. Šimona a Judy, dřevěné polychromované inkarnátem a šat lazurovaným stříbrem,¹⁶⁸⁾ jsou pečlivě vyřezané a tradičně pojaté. Jen míst-

Obr. 8: J. A. Quitainer. Naděje. 1741 (?). Dřevo. Oltář sv. Jana z Boha v kostele sv. Šimona a Judy v Praze. (Foto V. Vančura.)

ní oživení drapérie andělů a sv. Rocha v detailech vzdušných lemů v nás vzbuzuje pocit o snaze autora vyrovnat se s novými tendencemi. Domníváme se, že starší figuru sv. Rocha zhotovil Matouš Václav sám. Na světcově sukničce je totiž uplatněna stejná manýra jako na drapérii archanděla Gabriela a sv. Voršily. Plastika sv. Šebestiána vykazuje vedle jäcklovských znaků i kohlovské. Tuhé nařasení roušky odpovídá záhybům pláště v klíně Jäckelova sv. Jana Křtitele ze Staré Boleslavi, ztvárnění nahého těla s úzkým pasem zas mužským aktům Kohlovy produkce z kaple v Barchově (okres Hradec Králové, 1681) a z Leopoldovy fontány na Pražském hradě (1686).¹⁶⁹⁾

vě o figuře archanděla Gabriela r. 1993, není jejich dnešní „štáfování“ původní, ale je první přemalbou, pod kterou se skrývá polychromie stejného typu jako u ostatních čtyř plastik z piliřů.

169) O této kohlovské manýře viz. V. Vančura (cit. v pozn. 161), s. 519, 521.

164) Na místě dnes kopie. Originál uložen v depozitáři Muzea hlavního města Prahy. - Děkuji vedení a pracovníkům muzea, že mi umožnili sochu prohlédnout, fotografovat a dovolili publikovat snímek.

165) Poprvé O. J. Blažiček (cit. v pozn. 26), s. 77. - Naposledy V. Vančura (cit. v pozn. 161), s. 518.

166) Připsání viz V. Vančura (cit. v pozn. 119), s. 331.

167) Tamtéž, s. 100.

168) Takto jsou povrchově upraveny všechny mimo soch sv. Jana z Boha a archanděla Rafaela, jež jsou polychromovány běžným způsobem. Dle názoru P. Kuthana, vysloveného v restaurátorské zprá-

Máme zato, že obě sochy morových patronů pocházejí z původní dekorace zdejšího oltáře Panny Marie Pomocné, tedy z roku 1688. Podle výše proklamované teorie by neměl v tu dobu Jäckel ještě provozovat řemeslo samostatně, nýbrž pracovat v dílně jiného sochaře. Tomuto předpokladu odpovídá pojetí sochy sv. Šebestiána. Postavičky andílků, které se snad rovněž dochovaly z prvotní výzdoby uvedeného mariánského oltáře a nacházejí se na něm dosud, jsou zas bližší produkci Jäckelově. Korespondují s putty z nástavců zmíněných bočních oltářů kostela sv. Josefa. Odpovídají jim nejen celkovým pojetím, ale i gesty a do stran odlétajícími rouškami. Takže, jak se zdá, původní figurální doplňky oltáře P. Marie Pomocné dodala firma J. Kohla a na realizaci této zakázky se podílel M. V. Jäckel. Jen škoda, že se nezachovaly ostatní plastiky souboru. Jistě bychom o tvůrčím vztahu obou umělců věděli víc. Také Jäckel přijal, krátce po osamostatnění, do svého ateliéru pomocníka. Dokládá to formální nesourodost výzdoby připomenutých oltářů od Sv. Josefa - sv. Tekly a sv. Terezie (1695 - 97). Již tehdy zaměstnával alespoň jednoho týkáře,¹⁷⁰⁾ jak tomu mohlo být i v případě dodávky dvojice velkých plastik milosrdným bratřím. Vliv pomocníků na Jäckelovu tvorbu byl značný. Byli to jeho spolupracovníci, často neznámí, kteří udávali tón jeho projevu a kteří produkci dílny vyzdvihli, kolem roku 1705, na absolutní vrchol českého sochařství. Oni přinášeli progresivní prvky, jež Jäckel ovšem nedokázal vstřebat, z nichž svedl vždy převzít jen vnější znaky a tyto postupně opakováním rozmělnovat do ztracena. Vlastní sochařské přispění Matouše Václava v práci ateliéru časem zcela zaniká, až se omezuje na podnikatelskou činnost.¹⁷¹⁾

Je proto prakticky nemožné určit, které dílo z jeho zakázek vzniklo jeho rukama. Pokusit se o to můžeme jen u nejranějších prací. Myslíme si, že Jäckel sám osobně zhotovil kromě uvedených soch sv. Voršily a Rocha i další od milosrdných bratří - Jana Nepomuckého, Pannu Marii, anděly Gabriela a Strážce. K prvním dvěma se přikláníme pro časnou dobu vzniku, k ostatním pro vzájemnou formální souvislost a návaznost dvou z nich, figur P. Marie a Gabriela, na plastiku sv. Voršily. Nelze ovšem ani vyloučit možnost, že celou tuto skupinu vyřezal někdo jiný, týkář, jenž pracoval u Jäckela počátkem devadesátých let a svůj způsob řešení drapérie užilý na starších sochách sv. Voršily a Rocha uplatnil i na postavě Gabrielově a v upravené podobě na dalších vyjmenovaných. Nicméně se jistě dá předpokládat, že některou ze šestice polychromovaných plastik z pilířů kostela sv. Šimona a Judy zhotovil Matouš Václav osobně, když jsou mu dvě z nich archívně doloženy (Gabriel, P. Maria) a všechny vznikly v době, v níž se jistě ještě aktivně na svých zakázkách podílel. Třeba to jsou zbývající dvě - sv. Jan z Boha a archanděl Rafael. Ani ony totiž z rámce jäckelovské tvorby nevybočují. Stačí srovnat postavu sv. Jana z Boha s Janem z Kříže z hlavního oltáře vzpomínaného chrámu sv. Josefa, jehož výzdoba je pro Jäckela zaruče-

na do let 1698 - 99, a ztratíme pochybnosti. Realisticky pádná figura sv. Jana z Boha, vzniklá krátce po světově kanonizaci,¹⁷²⁾ je nejlepším sochařským dílem kostela sv. Šimona a Judy a nejlepší ranou prací ateliéru Matouše Václava.¹⁷³⁾ Bez ohledu na to, kterou plastiku uvedeného souboru zhotovil Jäckel sám, hovoří jejich společné znaky o mistrově umění jasnou řečí. Byl to velice schopný řezbář, dokonale znalý svého řemesla, jenž s potěšením uplatňoval svou dovednost na virtuózně zvládnutých detailech, v souhrnu působících přesvědčivým dojmem. Jeho projev byl tradiční a kvalita děl u nás tehdy nadprůměrná.

Posledními dosud nepojednanými sochařskými pracemi kostela milosrdných bratří jsou dřevěné bíle natřené figury apoštolů Petra a Pavla instalované v presbytáři na pilířích po stranách hlavního oltáře. O jejich původu archív mlčí. Jak jsme uvedli, podařilo se nám jen zjistit, že se na svá nynější místa dostaly pravděpodobně v roce 1773. Ve stylu i formě jejich provedení se snoubí způsob sochařské práce, který byl blízký J. Kohlovi kolem roku 1680,¹⁷⁴⁾ M. V. Jäckelovi kolem 1690 a F. Geigerovi po přelomu století. Kdo z nich je zhotovitel, nedokážeme rozsoudit. Domníváme se, že by snad mohly pocházet ze zdejšího hlavního oltáře. Ten ovšem prodělal několik změn, z nichž jen ona z let 1705 - 07 je autorsky doložena, F. Geigerovi. Kdo ozdobil oltář v 17. století a eventuálně v roce 1731, nevíme. Na plastice sv. Pavla byla při nedávném restaurování nalezena dvě drobná místa poškozená kdysi ohněm.¹⁷⁵⁾ Je známo, že kostel vyhořel v roce 1689 při rozsáhlém požáru Starého Města.¹⁷⁶⁾ Jsou ale zjištěné skvrny z této doby? Jestliže ano, pak snad obě sochy vznikly v dílně Kohlově. Avšak, jak jsme předeslali, v té mohl kolem roku 1680 působit jak Jäckel, tak i Geiger. A jsme opět na začátku. Ať je tomu tak či tak, figury patří ke kvalitním plastikám chrámového interiéru, vyrovnají se i zdejším doloženým dílům M. V. Jäckela.

170) Viz pozn. 27.

171) Tamtéž.

172) Jan z Boha byl prohlášen za svatého r. 1690. Viz D. Attwater, *Slovník svatých*. Vimperk, Rudná 1993, s. 202.

173) O. J. Blažicek (cit. v pozn. 116), s. 65, 129, připsuje postavu sv. Jana z Boha a archanděla Rafaela F. M. Brokovi, kol. 1724. Zbývající čtyři nějakému jeho žákovi, po 1731.

174) Dílně J. Kohla jsme je svého času dokonce připsali. Viz V. Vančura (cit. v pozn. 161), s. 518. - I. Korán (cit. v pozn. 151), s. 454, je přiřadil F. Preissovi.

175) Sdělení M. Brože.

176) J. Schaller, *Residenzstadt Prag 3*. Praha 1796, s. 114.

BILDHAUERAUSSCHMÜCKUNG DER ST. SIMONS UND JUDASKIRCHE DER BARMHERZIGEN BRÜDER UND DIE FRÜHZEITIGE SCHAFFUNG VON M. V. JÄCKEL

Die st. Simons und Judaskirche in der Altstadt liegend schenkte dem Orden der barmherzigen Brüder Kaiser Ferdinand II. am 24. 12. 1620. Die Brüder kamen nach Prag schon etwas früher, vielleicht noch vor dem Ständeaufstand. Die Angaben von der Ausschmückung ihrer Kirche schöpfen wir in den Konventbüchern der Einnahmen und Ausgaben, in den Inventarverzeichnissen und in den Protokollbüchern. Leider sind diese Eintragungen mangelhaft, oft führen sie nur den Beruf des ausgezahlten Künstlers an und manchmal auch die von ihm abgeführte Arbeit. Nur von Zeit zu Zeit ist der Name des Autors verzeichnet, regelmässig aber nur der Vorname. Die Mehrheit der Autorenbestimmungen wurden aus der Stilanalyse der zuständigen Werke abgeleitet. Die Einrichtung des Interieurs machte viele Änderungen durch. Die ersten sind zum Jahre 1622 ergriffen, die letzten radikalen Zurichtungen durchliefen in den Jahren 1772 - 75.

Der Hauptaltar existierte in der Kirche wahrscheinlich vom Anfang der zwanziger Jahre des 17. Jahrhunderts, archivgemäss ist er aber erst zum Jahre 1674 erfasst. Im Jahre 1691 malte für ihn wahrscheinlich das Bild des heiligen Johannes von Gott J. J. Heinsch. In den Jahren 1705 - 07 wurde der Altar durch einen neuen geschmückt mit Plastiken von F. Geiger ersetzt. In der Literatur wird an eine weitere Änderung des Altarbaues aus dem Jahre 1731 erinnert und an seine Ergänzung durch das Bild von V. V. Reiner, wovon wir aber im Archiv keine Einschreibung gefunden haben. Im Jahre 1749 beschafften die Mönche ein neues Tabernakel und im Jahre 1773 führten sie eine radikale Veränderung der Ausschmückung des Presbyteriums durch. J. Hager bemalte die Wände mit einer Illusionsarchitektur und die Werkstatt von R. J. Prachner lieferte vor dem Jahre 1775 Schnitzwerke für eine neue Heiligennische.

Der älteste erhaltene Bestandteil des Kirchenmobiliars ist der Altar der Jungfrau Maria der ständigen Hilfe, dessen Holzbau aus dem Jahre 1688 stammt. Auch er machte eine Reihe von Veränderungen durch. Heute trägt er zwei nachträglich platzierte Spätbarockfiguren und das Bild aus den Jahren 1772 - 75 von J. J. Redelmayer. Die Rokokoverzierungen aus dieser Zeit, mit welchen er geschmückt ist, ergänzen in ähnlicher Ausführung auch weitere Seitenaltäre. Von den ursprünglichen Plastiken blieben nur zwei Engelchen erhalten, hergestellt wahrscheinlich von M. V. Jäckel. Der gegenüberliegende Altar des heiligen Kreuzes aus den Jahren 1701 bis 1702 hat ebenfalls das Bild aus den Jahren 1772 bis 1775, neu hinzugefügte Barockgestalten der Kalvariengruppe und weitere zwei Statuen der Heiligen an den Seiten, welche offenbar aus der Dekoration des Hauptaltars von Geiger aus den Jahren 1705 - 07 stammen. Der Altar der heiligen Anna gegründet bis zum Jahre 1713 wurde vor 1775 neu errichtet. Das Hauptbild malte J. J.

Redelmayer, die Plastiken wurden in derselben Zeit ergänzt. Der Nachbaraltar der heiligen Barbara entstand im Jahre 1713, seine jetzige Gestalt und das Hauptbild von Redelmayer sind aus den Jahren 1772 - 75. Die Statuen der Heiligen, die zu der ersten Dekoration des Altars der Jungfrau Maria der ständigen Hilfe gehören, schnitzten im Jahre 1688 wahrscheinlich J. Kohl und M. V. Jäckel aus. An der Stelle des ursprünglichen Altars der böhmischen Muttergottes aus dem Jahre 1681 befindet sich ein Marmorportalbau aus dem Jahre 1763 mit Plastiken aus dem 19. Jahrhundert. Der Altar des heiligen Johannes von Gott gegründet ebenfalls im Jahre 1681 hat heute die Gestalt eines Stuckportals aus dem Jahre 1741 abgewertet unlängst durch die Öffnung des Türdurchbruches in der Mitte. Zu den Seiten stehen Allegorieplastiken aus demselben Jahre von J. J. Quitainer. Das Bild von J. R. Byss aus dem Jahre 1691 und das Rokokotabernakel befinden sich in der Sakristei. Der Altar des heiligen Leopolds mit Schnitzwerken aus der Werkstatt von R. J. Prachner und mit den drei Bildern ergänzte er die Ausschmückung des Presbyteriums in den Jahren 1773 - 75.

Die Kanzel stand in der Kirche sicher schon im Jahre 1680, die heutige mit den Plastiken des Ateliers von F. I. Weiss wurde im Jahre 1734 verfertigt. Die erste Orgel kam auf den Chor im Jahre 1688, die jetzige aus den Jahren 1722 - 24 dekorierte die Werkstatt von F. M. Brokof (1723 - 24). Das Positiv schafften die Brüder bis zum Jahre 1733 an.

Statuen zierten von dem Ende der achtziger Jahre des 17. Jahrhunderts in der Kirche nicht nur das Mobiliar, aber sie waren an verschiedenen Stellen auch anderswo im Interieur platziert. Die hervorragendsten blieben im Presbyterium von dem Umkreis von J. Kohl (um 1680) und auf den Schiffpfeilern von M. V. Jäckel (1691 - 92, 1694) erhalten. Das Exterieur der Kirche dekorieren Plastiken geliefert im Jahre 1721 vielleicht von der Werkstatt von J. J. Šlancovský.

Der Autor der meisten heutigen Skulpturen des heiligen Simon und Juda ist nur durch die Stilanalyse bestimmt, dem Archiv nach ist nur die Teilnahme von F. M. Brokof an den plastischen Ergänzungen der Orgel (1724) und M. V. Jäckel als Autor der Engelbegrüssung (1694) belegt. Die zweite Feststellung zeigt sich als das wichtigste Erkenntnis von der ganzen Erforschung unseres Archives der barmherzigen Brüder. Sie erlaubt nämlich Jäckel als Autor der Holzstatuengruppe - des heiligen Johannes von Gott und des Erzengels Raphael (1691 - 92), des heiligen Johannes von Nepomuk und des Schutzengels (1692) und der erwähnten Jungfrau Maria beim Betstuhl und des Erzengels Gabriel (1694) - umgesetzt von den ursprünglichen Stellen vor den Seitenaltären einst zwischen den Jahren 1739 - 75 auf Pfeiler des Kirchen-

schiffes, zu bestimmen. Diese Figuren wurden durch die bisherige Literatur dem Schüler von F. M. Brokof (nach 1731) und die ersten zwei von ihnen direkt F. M. Brokof zuerkannt.

Das neue Attribut von Jäckel vertieft unsere Kenntnisse über das frühe Schaffen des Landsmannes aus der Lausitz, der während des überwiegenden Lebenssteiles in Böhmen wirkte (dem Archiv nach vor 1684 - 1738 belegt) und öffnet den Weg zu weiteren bisher nicht erwägten Zuschreibungen. Dem Stil und Form nach der angeführten Plastiken scheint es sehr wahrscheinlich, dass Jäckel seine Prager Bahn als Gesselle in der Werkstatt von J. Kohl begann. Sein Einfluss äusserte sich vor allem an den Figuren von Kohl an den Chorbänken in der Kirche der heiligen Margarete (vor 1691), an der Statue des heiligen Thomas aus dem Kirchenenexterieur des selben Namens (1683), an der Gruppe kleiner Schnitzwerke der Apostel für das Kloster der Kreuzherren (vor 1691) und auch in der Kirche von St. Simon und Juda - die Plastik des heiligen Rochus vom Altar der Jungfrau Maria der stätigen Hilfe, heute am Altar der heiligen Barbara (1688). Ich setze voraus, dass seine Arbeit auch die Figur der heiligen Ursula aus dem Ursulinenkloster (1677 ?) ist, bisher ausschliesslich J. Kohl zugeschrieben. (Alle angeführten Skulpturen sind in Prag.) Wir setzen voraus, dass neben Jäckel auch F. Geiger bei Kohl arbeitete. Das Schaffen

dieser drei Bildhauer war um das Jahr 1700 dem Stil nach übereinstimmend. Diese Wirklichkeit verursachte unseren Zweifel über die Autorschaft von zwei Schnitzwerken aus der Kirche der barmherzigen Brüder - der Gestalten des heiligen Peters und Paulus (um 1680) zum zweiten Male aufgestellt neben den Fenstern des Presbyteriums. Wir können nicht beweisen, wer von ihnen sie hergestellt hatte.

ABBILDUNGEN

- 1: Umkreis von J. Kohl. St. Paul. Um 1680. Holz. Kirche von St. Simon und Juda in Prag. (Lichtbild V. Vančura)
- 2: M. V. Jäckel. St. Rochus. 1688. Holz. Altar der heiligen Barbara in der Kirche von St. Simon und Juda in Prag. (Lichtbild V. Vančura)
- 3: M. V. Jäckel. St. Ursula. Detail. 1677 (?). Holz. Museum der Hauptstadt Prag. (Lichtbild V. Vančura)
- 4: M. V. Jäckel. Jungfrau Maria beim Betstuhl. Detail 1694. Holz. Kirche von St. Simon und Juda in Prag. (Lichtbild V. Vančura)
- 5: Werkstatt von J. Kohl. St. Katharina. Detail. 1701 - 1708. Holz. Hauptaltar der Kirche von St. Nikolaus in Loupy. (Lichtbild V. Vančura)
- 6: M. V. Jäckel. Erzengel Gabriel. 1694. Holz. Kirche von St. Simon und Juda in Prag. (Lichtbild V. Vančura)
- 7: F. Geiger (?). St. Elisabeth von Thüringen. 1706 (?). Holz. Beim Altar des heiligen Kreuzes in der Kirche von St. Simon und Juda in Prag. (Lichtbild V. Vančura)
- 8: J. A. Quittner. Hoffnung. 1741 (?). Holz. Altar von St. Johannes von Gott in der Kirche von St. Simon und Juda in Prag. (Lichtbild V. Vančura)